

SÛRE VE HADİSLERLE ANLATIM ESASINA DAYALI METİNLERDE RÜYA

Yrd. Doç. Dr. Erdoğan ALTINKAYNAK*

Anlatım esasına dayalı metinleri destan, masal, halk hikayesi, kıssa olarak sınırlandırdık. Bu metinlerde rastladığımız rüyaları Hopkins'in sıralamasına göre "Sûre"¹ ve "Hadis"lerdeki², "Peygamberler Tarihi"ndeki³ benzerleri ile değerlendirmeye çalışacağız.

İbnü'l-Arabî'ye göre rüya: Allâhu Teâlâ'nın melek vâsıtasıyla hakikat veyâ kinâye olarak kulun şu'ûrunda uyandırdığı enfüsî idrâkler ve vicdânî duygulardır; yâhut da şeytânî telkinlerden, ratb ü yâbis karışık hayâllerden ibârettir. Rü'yânın uyanıklıkta benzeri, nefsimizden geçen hâtıralardır⁴.

İnsanoğlu çok usta bir taklitçidir. Kolay kolay üretmez. Üretilenleri de kolayca benimseyemez. Benimsediklerini ise kolayca terk edemez. Aşına olaylar ufak tefek değişikliklerle sürekli yaşatılır, yeni ürün olarak yansıtılır.

Hopkins, Türk Halkı Edebiyatı numunelerinde rastlanan rüyaları kendi arasında altı başlık altında toplamaktadır.

* KTÜ. Giresun Eğitim Fakültesi Türk Halk Bilimi Öğretim Üyesi.

¹ Kur'an-ı Kerim ve Türkçe Anlamı (Meal), Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 1981.

² Zeynü'd-dîn Ahmed b. Ahmed b. Abdi'l Lâtîfi'z-Zebîdî, *Sahîh-i Buhârî Muhtasarı, Tecdîd-i Sarîh Tercümesi ve Şerhi*, Mütercim ve Şârihi Kâmil Miras, I-XII, Ankara 1981.

³ M. Asım Köksal. *Peygamberler Tarihi*, C.I-II, Ankara 1992.

⁴ Buhari. XII, 271.

- 1- Kehanet bildiren veya bir teamül koyan kutsal nitelik taşıyan rüyalar,
- 2- Alegorik mesajlı rüyalar,
- 3- Kompleks tabiatlı rüyalar,
- 4- Eğitici ve ders verici rüyalar,
- 5- Aşık biyografileri etrafında teşekkül eden halk hikayelerinde daima aynı şekilde ortaya çıkan rüyalar,
- 6- Hayal-rüya karışımı rüyalar.⁵

Altı başlık altında toplanan rüyalardan en fazla karşımıza çıkan hiç şüphesiz ilahi bir mesaj veren, kutsal nitelik taşıyan rüyalardır. İkinci sırayı ise şüphesiz aşıklık rüyaları/ bade rüyaları alır.

Hadis kitaplarında rüya ve rüya tabirleri hakkında geniş bir kısım vardır.⁶

Hız. Yusuf, rüya tabirlerini en iyi yapan peygamberdir⁷. O, Mısır'ın ileri gelenlerinin rüyalarını tabir eder ve görülen rüyalar Hz. Yusuf'un tabir ettiği gibi çıkar⁸. Hz. Yusuf'un gördüğü rüyayı da babası Hz. Yakup yorumlamıştı⁹.

Nemrud bir rüya görür ve kahinlere yorumlatır. Rüyaya göre yakın bir zamanda doğacak çocuk Nemrud'un saltanatına son verecektir. Annesi Nuna, İbrahim'i herkesten gizli bir mağarada doğurur ve orada saklanır.¹⁰

Firavun bir rüya görür. Rüyayı yorumlayan kahinler, münecimler Firavun'u uyarırlar. Rüyaya göre yakın zamanda doğacak çocuk, Firavun'un saltanatına son verecektir. Manas'ın doğumundan önce de böyle bir rüya görülmüştü.¹¹ Hazreti Musa doğar ve Nil nehrine bir tabut içinde bırakılır. Tabut içindeki çocuğu Firavun'un eşi Asiye Hatun kurtarıp evlatlık edinir.¹²

Hazreti Muhammed de rüya yorumluyordu. Yorumlanan rüyalara baktığımızda, bu rüyaların insanları uyararak, ikaz etmek, yanlışlıktan döndürmek gibi özellikleri olduğunu görürüz. "*Ibn-i Ömer radiya'llahu anhüma'dan şöyle rivayet edilmiştir:*

Ibn-i Ömer demiştir ki: "Nebi salla'llahu aleyhi ve sellem'in sağlığında (Ashab'dan birisi bir düş gördüğü zaman onu Resullullah salla'llahu aleyhi ve sellem'e hikaye ederdi. Ben bir düş görmek ve onu Resullullah salla'llahu aleyhi ve sellem'e arz etmek istedim. (O sırada) ben, (erken) taze bir gençtim. Ve Resullullah salla'llahu aleyhi ve sellem zamanının adeti üzere mescidde uyurdum. Bir kere ben de rüyamda gördüm ki: Güya beni iki melek yakalayıp benimle Cehennem'e gittiler. Cehennem, kuyu duvarı gibi (taşla) örülmüş olarak göründü. Onun iki boymuz (gibi) iki cenahı vardı. Burada (Kureyş'ten) kendilerini iyice tanıdığım kimseler bulunuyordu. Şimdi ben: (Bu sırada) bize, başka bir melek mülaki oldu. Ve bana korkma, dedi. Bu rüyamı (Hemşirem Ümmü'l-müminin Hafsa'ya anlattım. Hafsa da Resullullah salla'llahu aleyhi ve sellem'e arz etti. Resul-i Ekrem: Abdullah ne iyi adamdır. Fakat gecenin bir kısmında (kalkıp da) namaz kılmağı adet edinseydi,

⁵ Feriâl Ghazoul Hopkins. "The Nature and Function of The Dream Motif in Turkish Folk Literature", I. Uluslar arası Türk Folklor Kongresi Bildirileri. 2. Ankara 1976. 136-139.

⁶ Buhari. XII. 271-289.

⁷ Kur'an-ı Kerim, Yusuf 37-100.

⁸ Kur'an-ı Kerim, Yusuf 43-54.

⁹ Kur'an-ı Kerim. (Yusuf 4-5.) 4. Yusuf babasına: "Babacığım! Rüyam'da onbir yıldız, güneş ve ayın bana secde ettiklerini gördüm" demişti. 5. Babası şunları söyledi: "Oğulcuğum! Rüyamı kardeşlerine anlatma, yoksa sana tuzak kurarlar; zira şeytan insanın apaçık düşmanıdır."

¹⁰ Köksal. Peygamberler tarihi, 144.

¹¹ İnan, Manas Destanı. İstanbul 1992. 7.

¹² Köksal. Peygamberler Tarihi II. 12.

buyurmuş. Bundan sonra ben gecenin az bir kısmı müstesna olmak üzere geceleri uyumadım.¹³

Ayrıca peygamberlik (Vahiy) kapısı kapanmıştır, ancak rüya yolu hâlâ açıktır.¹⁴ Bu ve buna benzer inançlar rüyaların yorumlanması işinin ciddi, önemli bir hal almasına neden olmuştur denilebilir.

Yusuf Suresi'nde geçen rüya ve rüya tabirleri edebî eserlere konu veya ilham kaynağı olarak alınmıştır sonucuna varabiliriz. Halk hikâyesi, destan ve masallarda da benzer rüyalara ve tabirlere rastlarız. Oğuz'un veziri Uluğ Türk'ün gördüğü rüya¹⁵, Manas'ın eşi Kanıkey'in gördüğü rüya¹⁶, Gerro'nun gördüğü rüya¹⁷, Köroğlu'nun oğlu Hasan Bey'in gördüğü rüya¹⁸, Osman Bey'in gördüğü rüya¹⁹, Emrah²⁰ ve Emrah gibi yüzlerce halk aşığının gördükleri bâde rüyası²¹ vb. gibi tabir edilen yüzlerce rüya vardır.²²

Bunlardan başka yine anlatım esasına dayalı halk edebiyatı metinlerinden masallarda rüya görme, realist rüyalar ve yorumlanmasına dayalı yüzlerce örnek bulabiliriz.²³

Buradaki rüyalarla aynı kategoriye sokabileceğimiz, fakat dini bir nitelik şekline sokulan bir keramet de Hoca Ahmet Yesevi'nin elinden Hakim Ata'ya ikram edilen badedir. Bir sohbet esnasında bir çeşit susuzluk peydah olur. Hakim Ata'ya su tedarik etmesi söylenir. Yerinden kalkacağı esnada kulağına bir su sesi gelir ve Hakim Ata'ya bir kadehle su sunulur. Bu sohbet esnasında kendisine sunulan kadehten içen Hakim Ata, içtiği bade için: "Baldan tatlı ve kardan soğuk idi" ifadesini kullanmaktadır.²⁴

Anlatım esasına dayalı metinler içinde halk hikâyelerinde "bâde rüyaları" başlı başlına bir bölümü oluşturur. Bir çeşme başında, bir dağ koyağında uykuya dalan küçük çobana rüyasında kırklar gelerek bir bade içirir ve ona sevgilisinin resmini

¹³ Buhari, IV, 29-30.

¹⁴ Buhari, IV, 33: "Müminin sadık rüyası, nübüvvetin kırk altı cüzünden bir parçasıdır." (Ayrıca bkz. Hadis no: 2101 ve 2107)

Buhari, IV, 34; Ebu Hüreyre'den rivayetine göre, Resul-i Ekrem Efendimiz bir kere (Nübevvetten ümmete yalnız mübeşirat kalmıştır) buyurmuşlardı. Mübeşiret nedir ya Resulullah? diye sorulduğunda cevaben: "Rüya-yı salihadır" buyurmuşlar (Ayrıca bkz. Hadis no: 2013).

¹⁵ Ögel, Türk Mitolojisi, 126; Ali Öztürk, Çağlar İçinde Türk Destanları, I. baskı, Erzurum 1980, 152:

Altından bir yay gördü, uyur iken uykuda,
Yayın bulunuyordu, üç gümüştün oku da.

¹⁶ Ögel, Türk Mitolojisi, 530: Kanıkey Hatun, Manas'ı iyileştirmek için türlü ilaçlar yapa, uğraşır. Ama bir türlü Manas'ın derdine deva bulamaz. Ne yapsın, çıkar gider Mekke'ye Tanrıya yalvarır. Mekke'de gece yatarken bir rüya görür.Manas dirilir ve hatun da Manas'tan hamile kalır.; Ali Öztürk, Çağlar İçinde Türk Destanları, 312:Kanıkey, gördüğü bir düşü yorumlayarak, felaketleri sezdi. Ünlü at, Tayburul'u Manas'a gönderdi.

¹⁷ Altinkaynak, Örneklerle Türk Halk Hikâyeleri, E.Ü., Sosyal Bil. Ens. (Basılmamış yüksek lisans tezi), Kayseri 1993. (Kulluk ile Gerro)

¹⁸ Hüseyin Bayaz, Köroğlu Antep Rivayeti,? 1981, 298-301.

¹⁹ Anonim.

²⁰ Emrah ile Selvi. Anlatan: Ozanoğlu, (Çankırı varyantı), İstanbul 1972, 11.

²¹ Umay Günay, Aşık Tarzı Şiir Geleneği ve Rüya Motifi, Ankara 1986.

²² Daha fazla bilgi için bkz. Feriâl Ghazoul Hopkins, "The Nature and Function of The Dream Motif in Turkish Folk Literature". I. Uluslar arası Türk Folklor Kongresi Bildirileri, II., Ankara 1976, 133.

²³ Yardımcı, a.g.e., 60.70.123.172; Güney, Masallar, 6.75.84.86.115.

²⁴ Fuat Köprülü, Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar, Ankara 1991, 37-38.

gösterirler. Çoban çocuk ağzı köpükler içinde uyandıktan sonra çalıp söylemeğe ve rüyasında kendisine gösterilen sevgilisini aramaya başlar²⁵.

Kırk odalı bir saraya gelen veya kırkıncı odaya girmesi yasak edilen çocuk, kırkıncı odada gördüğü resme aşık olur ve düşüp bayılır. Bayıldıktan sonra rüya halinde sevgilisini görür ve onu ailesinin bütün ısrarlarına, gidişini yasaklamasına, gözünü korkutmasına rağmen aramaya çıkar²⁶.

Sevgilinin rüyada görülmesi veya rüyada gösterilmesi ile ilgili olarak bir hadisi burada aynen veriyoruz.

Âişe (r.a.)'dan rivayete göre, Resûlullah (S.A.V.) Hz. Âişe 'ye şöyle demiştir:

- Ey Âişe sen iki kere rü'yamda bana gösterildin. Öyle santıyorum ki ben, bir ipeklî kumaş parçasında senin suretini görmüştüm de (Cibril tarafından): Bu resmin sahibi senin müstakbel zevcendir! denilmişti. -Şimdi ben (yüzünden) anlıyorum ki, o sûret sen idin- Cibril'in sözü üzerine ben: Eğer şu rü'yâm Allah tarafından gösterilmiş ise Allâh'ın takdiri infâz buyurulur, diyordum. (Not: Bu rüyanın Peygamber (S.A.V.)'e henüz nübüvvet gelmeden önce gösterildiği kuvvetli ihtimal olarak söylenmektedir.)²⁷

Her insan rüya görür. Rüya görmek henüz bütün sırlarıyla ortaya serilemeyen beynin fonksiyonlarıdır. Normal bir insan bir gecede yaklaşık olarak 500 rüya görüyor. Rüya İslâm alimlerince rüyâ-yı salih ve sadık, rüyâ-yı kâzibe diye ayrılmaktadırlar. Hz. Muhammed (S.A.V.) rüyaları;

a) Rahmanî (enfüsî)

b) Şeytanî (hülüm)

diye ikiye ayırıyor ve Şeytanın her kılığa girebileceği söylendikten sonra "Her kim beni rü'yasında görürse muhakkak o, uyanık bir halde de beni görecektir. Çünkü şeytan bana benzer bir sûrete giremez"²⁸ buyuruyor. Bir başka hadiste "...güzel rüya Allah'tandır. Fena rüya da şeytandandır. Biriniz korkunç, yani karışık rüya gördüğünde hemen sol tarafına tükürüp, üflesin ve rü'yanın şerrinden Allâh'a sığın-sın, (Euzü bi'llahi mine'ş-şeytani'r-racim, desin!). Bu suretle o rüya, gören kimseye zarar vermez."²⁹ denilmektedir.

Peygamber, gördüğü rüyaları (belki de yarı uyku, yarı uyanıklık arasında gördükleri olabilir) sahabeye anlatıyordu.³⁰ Anlatılan bu rüyalar daha sonra meydana getirilen ürünlerde de kullanılmaktadır.

²⁵ Umay Günay, a.g.e., ilgili bölümler.

²⁶ Altınkaynak, a.g.t., Köroğlu (Hasan Bey Kolu), Bey Beyrek ve Bengiboz Hikâyesi.

²⁷ Buhari, 80.

²⁸ Buhari, 277.

²⁹ Buhari, IX, 58.

³⁰ Buhari, XI, 111.: *Semüre İbn-i Cendüb radiya'llahu anh'den Resûlullah salla'llahu aleyhi ve sellem bize şöyle hikaye buyurdu, dediği rivayet olunmuştur:*

Bir gece bana iki melek gelip beni uykudan uyandırdı. Bunlar beni bir şehre götürdüler ki, o şehrin binaları altın ve gümüş tuğlalarla yapılmıştı. Bizi oradan birtakım kimseler karşıladılar ki, onların vücudlarının yarısı, senin gördüğün şeylerin en güzeli hilkatinde idi. Öbür yarısı da gördüğün en çirkin insana benziyordu. İki melek onlara:

- (Niçin bu halde duruyorsunuz?) Haydi şu nehre gidip giriniz, dediler. Onlar da nehre girdiler. Sonra bize dönüp geldiler. Bir de gördük ki, onlardan o çirkinlik gitmiş ve en güzel bir insan suretine değişmişti. Bu iki melek bana:

- Burası Cennet-i Adin'dir, Şu (muhteşem) bina da senin menzildir, dediler. Melekler (sözlerine devam edip): Hani o yarı vücudları güzel ve yarı yerleri çirkin insanlar yok mu? Onlar da güzel ve hayır işleri, öbür kötü ve şer işlerle karıştıran kişilerdi. Allahu Teala onların (günahlarını itiraf ederek işledikleri hayır ve hasenat hürrmetine) kötülüklerini affetti, dediler.

Büyüklerimizden, ahiret günü, yaptıklarımızın karşılığını görecekimize dair pek çok hikaye duymuşuzdur. İşte bunlardan birisi bizzat Peygamber tarafından anlatılmaktadır.³¹ Bu ve buna benzer hadiseler bize peygamberin gördüğü rüyanın nor-

³¹ Buhari, IV, 597-600. Semüre İbn-i Cündeb radiya'llahu anh'dan şöyle rivayet edilmiştir. İbn-i Cündeb demiştir ki:

Nebi salla'llahu aleyhi ve sellem sabah namazını kılınca yüziyle bize döner ve "Bu gece sizden kim rüya gördü?" diye sorar, idi. Birisi rüya görmüşse, rüyasını Resul-i Ekrem'e hikaye ederdi. O Hazret de o kimsenin rüyasını tabir ederdi.

Yine bir gün bize sordu. Ve:

- "Sizden rüya gören var mıdır?" buyurdu. Biz:

- "Hayır, yoktur" dedik. Resul-i Ekrem:

- "Lakin bu gece ben bir rüya gördüm." buyurdu:

Gördüm ki, iki melek bana geldi. Bunlar iki elimi tutup beni düz bir fezaya çıkardılar. Orada bir kimse oturuyordu, diğer bir adam da ayakta duruyordu. Elinde demirden çatal bir kanca vardı. Ayaktaki adam bu çatal kancayı oturanın ağzının sağ tarafına, ta kafasına kadar sokuyor ve ağzın bu kısmını parçalıyordu. Sonra bu adam ağzın diğer tarafını da bu suretle tahrip ediyordu. Bu sırada ağzın sağ kısmı iyi olmuş bulunuyordu. Bu defa da buraya dönüyor, yine kancayı sokup parçalıyordu. Bu meleklere ben:

- "Bu adam kimdir? Ve bu hal nedir?" dedim. Melekler:

- "Hiç sorma, ileri yürü!" dediler. Birlikte ileri gittik. Nihayet arkaüstü yatmış bir adamın yanına geldik. Bunun baş ucunda da bir adam oturmuş, elinde yumruk cesametinde bir taş. Bununla yatan adamın başını kırıyordu. Taşı başına her vurduğunda, taş yuvarlanıp gidiyordu. O adam'ın arkasından taşı almağa koşuyordu. O dönüp gelmeden bunun başı iyi oluyor, eski haline avdet ediyordu. O adam avdet edince yine başına vurup eziyordu. Bu meleklere ben:

- "Bu adam kimdir? diye sordum. Melekler:

- "Hiç sorma, ileri yürü" dediler. İleri gittik. Fırın gibi altı geniş, üstü dar bir deliğe eriştik. Bu deliğin altında ateş yanıyordu. Ateş, alevlenip yükseldikçe içinden insanlar da yükseliyor, hatta (delikten) çıkmağa yaklaşıyorlardı. Ateşin alevi sakinleştiğiçe de aşağı dönüyorlardı. Burada çıplak erkekler, çıplak kadınlar vardı. Bu iki meleğe ben:

- "Bu adam kimdir?" diye sordum. Melekler bana:

- "Hiç sorma, ileri yürü" dediler. Yürüdük, ta ki kandan bir nehrin içinde ayakta bir adam dikiliyor. Bu nehrin kenarında da bir adam duruyordu. Önünde -nar gibi "yuvarlak" taşlar bulunuyordu. Nehirdeki adam yüzerek sahile doğru-gelip çıkmak isteyince sahildeki adam çenesine bir taş atıyor, nehirden eski yerine iade ediyordu. Çıkmak için sahile doğru gelmeğe her teşebbüs ettikçe, sahildeki, hemen çenesine bir taş fırlatıyor, onu eski yerine reddediyordu. Bu iki meleğe ben:

- "Bu nedir?" diye sordum. Melekler:

- "Sorma, ileri yürü" dediler. Birlikte yürüdük. Yeşil bir bahçeye vardık. Bu bahçede büyük bir ağaç vardı. Bunun dibinde ihtiyar bir adamla birtakım çocuklar bulunuyordu. Bu ağaca yakın bir tarafta da, birisi, önünde ateş yakmakla meşguldü. Melekler benimle bu ağaca çıktılar. Beni bu eve koydular ki, ben bundan güzel bir ev görmedim. Burada ihtiyar, genç birtakım erkekler, kadınlarla çocuklar vardı. Sonra melekler beni buradan çıkardılar. Benimle ağaca yıkarı çıktılar ve beni eskisinden daha güzel ve daha kıymetli bir eve koydular. Burada da ihtiyarlar, gençler vardı. Meleklerle:

"Beni bu gece -iyi- gezdirdiniz. Şimdi bana gördüğüm şeyleri bildiriniz!" dedim. Melekler:

Evet (anlatalım) dediler: Hani şu ağzı parçalandığını gördüğün kimse yok mu? Bu bir yalancı idi. O, dünyada daima yalan söylerdi. Bunun neşrettiği yalan afaka yayılırdı. İşte bu yalancı kıyamet gününe kadar bu suretle azab olunacaktır.

Hani şu başı ezildiğini gördüğün adam yok mu? : Cenab-ı Hak bunun Kur'an öğrenmesine hidayet etmiş de (bu nimetin kadrini bilmiyerek) bütün gece (Kur'an okumayıp) uyku uyumuştur, gündüz de Kur'an ile amel etmemiştir. Bu da yevm-i kıyamete kadar bu suretle azap edilecektir.

Hani o delik içinde gördüğün çıplaklar yok mu? Bunlar da bir alay zanilerdir. Nehirde gördüğün de faiz yiyeen haramkârlardır. Ağacın dibindeki ihtiyar İbrahim (Halil aleyhi's-selam)'dır.

İbrahim'in etrafındaki çocuklar da insan evladıdır. O ateş yakan da cehennemün bekçisi olan "Mülk"tir. Girdiğin birinci ev, bütün müminlerin müşterek köşküdür. İkinci gördüğün -muhteşem- saray da şüheda sarayıdır. Ben Cibril'im, bu da -kardeşim- Mikail'dir. Ya Muhammed salla'llahu aleyhi ve sellem, başını yukarı kaldırdım, ne göreyim? Yukarıda beyaz bayrak misali bir bulut. Melekler: "İşte burası senin makamındır." dediler. Ben: "Beni bırakınız, şu makamuma gideyim!" dedim. Melekler: "Hayır daha senin tamamladığın baki ömrün vardır. Onu ne vakit tamamlarsan, o zaman menziline gelirsin!" dediler.

mal rüyalardan farklı olarak, inandırıcı vasfının ağır bastığını göstermektedir. Eski Mısır'da hükümdar ailesinin rüyaları çok önem taşırdı; çünkü, ilahların bu aileye mutlaka görüneceğine inanılırdı³². Nitekim Kur'an'da da bunu doğrulayıcı bilgi vardır. Firavun'un gördüğü rüya Hazreti Yusuf'un yorumuyla değer kazanır.³³

Bir yerin fethedileceğine dair rüyalar da vardır. Peygamber (S.A.V.)'in Hudeybiye Seferi'ne çıkmazdan evvel gördüğü rüya Mekke'nin fethini müjdeliler³⁴. Rüyalarda gelecekte olacakları görebilme imkanının olduğuna inanılmaktadır.³⁵

Peygamber ve Sahabelerin gördükleri rüyaların yorumlanması ve gelecekle ilgili bilgiler taşıdığına inanılması ile ilgili olarak bir rüya ve yorumu "Buhari'de şöyle geçmektedir: "Şarih Ayni, Hazret-i Aişe'nin Ömer radiya'llahu anh'in defnine müsaade buyurmaları, vaktiyle gördüğü şöyle bir rüyaya müstenid olduğunu naklediyor: Resul-i Ekrem Efendimiz'in irtihal ve defninden bir zaman evvel Aişe radiya'llahu anha rüyasında üç kamerin bedr-i tam halinde sukut edip kendi hücrelerine girdiğini görmüş ve bu rüyasını pederi Ebu Bekr radiya'llahu anh'e söylemişti. Muahharen Resul-i Ekrem irtihal edip Hazret-i Aişe odasına defn olununca Ebu Bekr Hazretleri muhterem kızına:

"-Bu hücrene defnolunan mübarek vücut senin birinci kamerindir ve bu en hayırlısıdır" diye rüyasını tabir etmiştir.³⁶

Rüyada birisi dini akaid hakkında bilgi de aktarabilmektedir ve bu rüyanın yorumu da bir gerçeği içinde saklamaktadır. Mesela: "Ben rüyamda bana birisinin: "Temettü", mebrur bir hacdır, makbul bir ömredir" dediğini görmüştüm. Bu rüyamı İbn-i Abbas radiya'llahü anhüma'ya haber verdim. İbn-i Abbas bana:

- Temettü' Nebi salla'llahu aleyhi ve sellem'in sünnetidir, dedi.³⁷

Hazreti Yakup rüyasında göğe doğru açılan bir merdivenden göğe doğru çıktığını görür.³⁸

Peygamberlere rüya halinde vahiyler gelebiliyordu. Hz. Muhammed (S.A.V.)e nübüvvetinin ilk altı ayında vahiyler rüyada geliyordu³⁹. Hatta, Peygamberimizin miracı, Cebrail'in dahi daha ilerisine gidemeyeceği sınır olan sidretü'l-müntehadan⁴⁰ ilerisine geçmeyi, rüyada gerçekleştirmiştir⁴¹. Ömer Nasuhi Bilmen'e göre mirac hadisesi rüyada değil bizzat yaşanmıştır⁴².

Miracnâmeler ve mevlitelerin yüzlerce mevcuttur. Kur'an-ı Kerim'de mirac hadisesinden detaylı bir şekilde bahsedilmez. İki sure'de (İsrâ, Necm) toplam sekiz ayette bah-

³² Umay Günay, a.g.e., 95.

³³ Kur'an-ı Kerim. (Yusuf) 43. Hükümdar: "Ben, yedi semiz ineği yedi zayıf ineğin yediğini; yedi yeşil başak ve bir o kadar da kurumuş başak görüyorum. Ey ileri gelenler! Eğer rüya yormasını biliyorsanız rüyamı söyleyiniz." dedi.

(Yusuf) 47. Yusuf: "Devamlı yedi sene ekini ekip, biçtiğiniz ekinin yediğinizden artanını başağında bırakın." 48. "Sonra bunun ardından yedi kurak yıl gelir, bütün biriktirdiğinizi yer, yalnız az bir miktar saklarsınız."

³⁴ Buhari, 273-274.

³⁵ Buhari, IX, 296.

³⁶ Buhari, IV, 603.

³⁷ Buhari, VI, 95.

³⁸ Köksal, Peygamberler Tarihi, 264.

³⁹ Buhari., 273.

⁴⁰ Kur'an-ı Kerim, (Necm, 13-14.)

⁴¹ Ömer Nasuhi Bilmen "Kur'an-ı Kerim'in Türkçe Meâl-i Âlisi ve Tefsiri" bu ayetteki rüya kelimesini "temaşa" olarak tefsir etmektedir.

⁴² Bu konuda daha fazla bilgi için bak. Buhari., (Rüya ve İsrâ bölümü. II, IX ve X)

sedilen mirac, yazılı ve sözlü gelenekte yüzlerce beyit halinde ifade edilmiştir. Hadis kitapları bu konuya daha fazla yer vermiştir. Bizim kaynak olarak kullandığımız kitapta ayrılan bölüm; ayet, hadis, izah ve asılları ile birlikte toplam olarak 25 sayfadır.⁴³

Doğacak çocuğun kahramanlığı, ulusu, içindeki beladan kurtarılacağını veya hükümlerini hakkında görülen rüyaları, zayıf bir ihtimal de olsa Peygamber (S.A.V.)'in önce Hz. Ebubekir (R.A) ve sonra da Hz. Ömer (R.A.)'in halife olacağı ve halifeliklerinin durumu hakkında gördüğü rüyaya bağlayabiliriz.

Abdullah İbn-i Ömer (R.A.)dan rivâyete göre, Resulullâh (S.A.V.) şöyle buyurmuştur: (Bir kere rü'yâmda) nâsı bir meydanlıkta toplu olarak gördüm. O sırada Ebû Bekr kalktı. (Halkı sulamak için kuyudan) bir, yahut iki kova su çekti. O sırada Bekr'in su çekmesinde za'f ve güçlük vardı. Allah Ebû Bekr'i mağfiret etsin (mağfiret edecektir de). Sonra (bu küçük kovayı) Ömer aldı. Ve alınca bu kova Ömer'in elinde büyük bir kovaya tehavvül etti. Ben, halk içinde Ömer'in gördüğü işi işleyebilecek kuvvette kavi ve kâmil bir kişi göremedim. En sonu nâs o meydanı delerinin sulak ve eylek yeri edindiler.⁴⁴

Şamanların göğe yükselişleri, yere inişleri, kendilerinden geçmeleri, gördüklerini ifade etmeleri, orada karşılaştıkları varlıklar ve varlıklarla yapılan pazarlıklar bize mirac hadisesini hatırlatıyor. Peygamberin birkaç kere Tanrı'nın huzuruna çıkıp inmesi, kendinden önce yeryüzüne gönderilen peygamberlerin nasihatlarına uyması ile Şamanların gök yüzüne yükselmesi arasında bir bağ da vardır diye düşünüyoruz. Ayrıca her peygamberin bir miracı olduğunu da unutmamalıyız.⁴⁵

Burada, ebedî esere konu olan olay eski kültür unsurlarından etkilenmiştir, diyebiliriz. Ancak, miracnâmelerde tasvirlerin tek kaynağının eski kültür unsurlarından, eski Türk dini bakıyelerinden olduğunu iddia etmek, gereksiz olduğu gibi yersiz de olur. Bunların hangisi hangisinden etkilenmiştir hadisesi de kendiliğinden ortaya çıkmaktadır.

Şamanizm ile ilgili kaynakların çoğu yakın yüzyıllarda derlenmiştir. Şamanın göğe yükselmesi gibi bir hadisenin varlığı tartışılabilir. Kaldığı mirac hadisesinden altı asır önce de Hz. İsa'nın mirac gibi göğe çekildiği ortaya çıkmıştı. Mevlüt ve Miracnâmelerin yazılış gayelerini göz önünde bulundurmalıyız.

Bugün yaşayan şamanların Müslüman Türk toplumlarından etkilenen şahıslar olmadığını kim söyleyebilir? Pekala etkilenmiş olabilirler. Burada hangisinin ötekini etkilediği bizim konumuz dışında kaldığını belirtelim. Konumuzla ilgili olan Kur'an-ı Kerim'de geçen Peygamber (S.A.V.)'in miracının edebî kaynaklara aktarılışı ve işlenmesi neticesinde, halk içerisinde uğradığı değişiklikler ve kazandığı derinliktir. Föklor ve halk edebiyatı ile uğraşanlar da işin bu boyutunu esas almaktadır.

Peygamber (A.S) kendi miracından ümmetine de kulun miracı olarak namazı getirmiştir. Halk arasındaki mirac ili ilgili anlatılarda, namazın elli iki vakitten beş vakte indirildiği söylenmektedir: Hz. Muhammed (S.A.V.)'in elli iki vakit namazla döndüğünü gören Hz. Musa veya Hz. İsa (bazen ikisi ayrı ayrı) "ümmetin için çok ağır gelir, korkarım ki âsi olurlar. Sen tekrar çık ve bu vakitleri indirmeye çalış" der. Peygamber tekrar çıkar ve bu olay namaz beş vakte ininceye kadar devam eder⁴⁶. Kur'an-ı Kerim'de böyle bir

⁴³ Buhari, X, 56-80.

⁴⁴ Buhari, 316.

⁴⁵ Buhari, X, 75.: "...müteaddit derece ve mertebelerde olmak üzere, her peygamber için bir mirac ihtifal mukadder olup yalnız kabe kavseyn makamı Peygamber Efendimiz'e müyesser olmuştur.

⁴⁶ Buhari., 72, Aynı olay II. ve IX. ciltlerde de etraflıca anlatılmaktadır. Göğün kapıların çalınması, Sidretü'l-Mümteha'nın tarifi, hangi arşda hangi peygamberin bulunduğu ve onlarla selamlaşmaları, Cebrail'in gidemediği sınırlar hakkında daha fazla bilgi için bak. a.g.e., II. 261-275; IX. 280; X.. 56-77.

hadise yoktur. Bu olayı İslâm âlimlerinin ortaklaşa kabul ettikleri ve esas olarak aldıkları hadis kitaplarından olan Buhari'de buluyoruz. Ancak Mirac hadisesinde gerçekleşen olayların yanısıra ne Kur'an'da ve ne de İslâm alimlerinin ortaklaşa kabul ettikleri hadis kitaplarında adı geçmeyen, söylenmeyen olaylara rastlamamız da mümkündür.

Mirac hadisesinde Peygamber katırdan küçük, merkepten büyük beyaz bir binite bindirilmiş.⁴⁷ Acaba bunun şamanlar arasında beyaz at kurban etmek ile bir alâkası bulunabilir mi? Neden başka renkte değil de beyaz?

Cennette bulunan kişileri ve cennete girmesine sebep olan olayı, cehennemde olan kişileri ve cehenneme düşmesine sebep olan olayı anlatan bölümlere; değişik varlıkları ve gelecekte olacak olayları anlatan bölümlere Kur'an-ı Kerim'de rastlamıyoruz. Bu anlatıların eski dinî bakıyeler olduğu veya bozulan dinlerle olan ilişkiler neticesinde İslam Dinine sokulduğunu söyleyebiliriz. Bu anlatımda tabakalaşma olduğu açıktır. Ancak bu konunun şimdilik, olduğu gibi kalmasında fayda buluyoruz.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

- Ali Berat Alptekin, **Hayvan Masalları**, Ankara 1991.
 -----; **Halk Hikayelerinin Motif Yapısı**, Ankara 1997.
 Erdoğan Altıncaynak, **Örneklerle Türk Halk Hikâyeleri (Metin-Tahlil)**, Basılmamış yüksek lisans tezi, Erciyes Ün. Sos. Bil. Ens., Kayseri 1993.
 -----; **Yerköy'de Bir Yatır**, Erciyes, X, 111, Mart 1987.
 Ensar Aslan, **Çıldır Aşık Şenlik Hayatı-Şiirleri- Karşılaşmaları- Hikayeleri**, Diyarbakır 1992.
 Namık Aslan, **Yozgat Masalları Motif ve Tip Araştırması**, Doktora Tezi (basılmamış), Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri 1994.
 İbrahim Aslanoğlu, **Pir Sultan Abdallar**, İstanbul 1994.
 Nikolay Babaoğlu, **Masallar**, (Gagauz Halk Masalları), Kişinev, 1991.
 Nihad Sami Banarlı, **Resimli Türk Edebiyatı Tarihi**, C. I-II, İstanbul 1971.
 Hüseyin Bayaz, **Köroğlu Antep Rivayeti**, 1981.
 Pertev Naili Boratav, **Az Gittik Uz Gittik**, İstanbul 1992.
 -----; **Zaman Zaman İçinde**, İstanbul 1992.
 T. S. Eliot: **Edebiyat Üzerine Düşünceler**, Çev: Sevim Kantarcıoğlu, Ankara 1983.
 -----; **Kültür Üzerine Düşünceler**, Çev: Sevim Kantarcıoğlu, Ankara 1981.
 Dilaver Düzgün, **Aşık Mevlüt İhsani**, Erzurum 1997.
 Muharrem Ergin; **Dede Korkut Hikâyeleri**, Ankara 1989.
 Abdülbaki Gölpınarlı, **Mevlana Celaleddin**, ikinci basım, İstanbul 1952.
 Walter de Gruyter, **Handwörterbuch Des Deutschen Aberglaubens**, IV, Berlin 1987.
 Tuncer Gülensoy, "Anadolu ve Balkan Masallarında Müsterek Tipler", **Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi**, 12 Nisan 1982, 153-158.
 Umay Günay; **Elazığ Masalları**, Erzurum 1975.
 -----; **Âşık Tarzı Şiir Geleneği ve Rüya Motifi**, Ankara 1986.
 Eflatun Cem Güney, **Masallar**, Ankara 1982.
 Bozkurt Güvenç; **İnsan ve Kültür**, İstanbul 1984.
 Abdülkadir İnan, **Manas Destanı**, İstanbul 1992.
 Doğan Kaya, **Sivas'ta Aşıklık Geleneği ve Aşık Ruhsatı**, Sivas 1994.
KD. Türk Masalları, Yeni Yazıya Aktaran: İbrahim Aslanoğlu, İstanbul 1991.

⁴⁷ Buhari, X, 66.

M. Asım Köksal, **Peygamberler Tarihi**, C.I-II, Ankara 1992.

Kur'an-ı Kerim ve Türkçe Anlamı; Ankara 1981.

Kur'an-ı Kerim ve Türkçe Açıklamalı Tercümesi, (Haz: Dr. Ali Özbek başkanlığında: Hayrettin Karaman, Ali Turgut, Mustafa Çağırıcı, İbrahim Kafî Dönmez, Sadrettin Gümü. Yeniden gözden geçirip neşre hazırlayan: Abdullah Mübeşşir.) Suudi Arabistan Krallığı Medine-i Münevvere, 1987, 295.

Kur'an-ı Kerim Meal ve Tefsiri, (Meal ve tefsir Celal Yıldırım tarafından hazırlanmış, Tercüman İlmi Araştırma Grubu ve Teknik Kadrosu tarafından da yayın için düzenlenmiştir.) İstanbul 1982, 297.

Nüzhetü'l-Mecalis'den Seçme En Faydalı Dini Hikâyeler, Trc: Naim Erdoğan, Takdim: Mustafa Yazgan, İstanbul 1990.

Bahaeddin Ögel, **Türk Mitolojisi**, Ankara 1989.

Nizamettin Onk- İslam Eleskerzade, **Göceli Aşık Elesker**, Ankara 1987.

Ethem Özkan, **Ardanuç Yöresi Ağızları**, Erciyes Ü. Sos. Bil. Ens., (basılmamış) Yüksek Lisans Tezi, Kayseri 1994.

Saim Sakaoğlu, **Gümüşhane Masalları**, Erzurum 1974.

-----; **Efsane Araştırmaları**, Konya 1992.

-----; Metin Ergun, **Türkmen Halk Masalları**, Ankara 1991.

-----; **Anadolu-Türk Efsanelerinde Taş Kesilme Motifi ve Bu Efsanelerin Tıp Katalogu**, Ankara 1980.

-----; **Kıbrıs Türk Masalları**, Ankara 1983.

-----; **Türk Fıkraları ve Nasrettin Hoca**, Konya 1992.

Esmâ Şimşek, **Arzu ile Kamber Hikâyesi Üzerinde Mukayeseli Bir Araştırma**, F.Ü., Sos. Bil. Enstitüsü, (basılmamış) Yüksek Lisans Tezi, Elazığ 1987.

Naki Tezel, **Türk Masalları 1-2**, Mersin 1992.

Faruk K. Timurtaş, **Yunus Emre Divanı**, Ankara 1980.

Zeki Velidi Togan, **Oğuz Destanı (Reşideddin Oğuznâmesi)**, II. baskı, İstanbul 1982.

Sadık Tural, **Kültürel Kimlik Üzerine Düşünceler**, II. baskı, Ankara 1992.

Fikret Türkmen, **Tahir ile Zühre**, Ankara 1983.

Hilmi Ziya Ülken, **Anadolu Örf ve Adetlerinde Eski Kültürlerin İzleri**, **Ankara Üniv. İlahiyat Fakültesi Dergisi**, XVII, Ankara 1-28.

Ahmed Edip Uysal, **Yaşayan Türk Halk Hikâyelerinden Seçmeler**, Ankara 1989'da

Kâmil Veliyev, **Destan Politikası**, (Türkiye Türkçesi ile Hazırlayan: Halil Açık-göz), İstanbul 1989.

Vilâyet-nâme, Manâkıb-ı Hünkâr Hacı Bektâş-ı Velî, Hazırlayan: Abdülbaki Gölpınarlı, İstanbul, 1958.

R. Wellek- A. Warren, **Edebiyat Biliminin Temelleri**, Çev: Ahmed Edip Uysal, Ankara 1983.

Mehmet Yardımcı, **Yaşayan Malatya Masalları**, Malatya, 1996.

Yusuf Hâs Hacib, **Kutadgu Bilig**, Çev: Reşit Rahmeti Arat, IV. Baskı, Ankara 1988.

Zeynü'd-dîn Ahmed b. Ahmed b. Abdi'l-Lâtifi'z-Zebîdî, **Sahîh-i Buhârî Muhtasarı, Tecrid-i Sarîh Tercemesi ve Şerhi**, Mütercim ve Şârihi Kâmil Miras, I-XII, Ankara 1981.